

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 92 1971

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1972

t. ex. det mycket intressanta kapitlet om Tintern Abbey. I denna som i så många andra wordsworthdiker skymtar föreställningen om en anima mundi vilken livgivande och besjälade går genom hela skapelsen; en äktromantisk föreställning som traditionellt brukar sättas i motsats till den mekanistiska världsuppfattning som under 1700-talet förknippades med Newtons namn. Det är emellertid mest i Voltaires populära tappning som Newton framstår som upplysningsrationalistisk mekanist. Wordsworth hade ju ingen anledning att gå krokvägen via Frankrike, och Durrant visar hur Newton i sin *Principia* ger uttryck för tankar som ingalunda är oförenliga med gamla platoniska och stoiska idéer om en världssjäl. Och Newton anser sig göra detta på empirisk grund: liksom viljan via nerverna styr kroppens rörelser så måste vi anta en »spiritus» som via en postulerad eter utövar sin verkan i form av strålning och gravitation. Durrant hänvisar bl. a. till det allra sista stycket i *Principia*, där denna tanke förs fram och får ökad tyngd just genom sin placering allra sist:

Adjicere jam liceret nonnulla de spiritu quodam subtilissimo corpora crassa pervadente, et in iisdem latente; cuius vi et actionibus particulae corporum ad minimas distantias se mutuo attrahunt, et contiguae factae cohaerent; et corpora electrica agunt ad distantias majores, tam repellendo quam attrahendo corpuscula vicina; et lux emittitur, reflectitur, refringitur, inflectitur, et corpora calefacit; et sensatio omnis excitatur, et membra animalium ad voluntatem moventur, vibrationibus scilicet hujus spiritus per solida nervorum capillamenta ab externis sensuum organis ad cerebrum et a cerebro in musculos propagatis. Sed haec paucis exponi non possunt; neque adest sufficiens copia experimentorum, quibus leges actionum hujus spiritus accurate determinari et monstrari debent. (*Philosophiae naturalis principia mathematica*, 3: e uppl. London 1726, s. 530; Durrant (s. 101) använder en modern engelsk övers.)

Detta kan ses som extravaganta spekulationer vilka liksom eterbegreppet under 1800-talets lopp rensades ut ur den fysikaliska världsbilden. Viktigt är dock att Wordsworth här kunde finna en bekräftelse på sin egen världsuppfattning och att det således för honom inte förelåg någon motsättning mellan naturvetenskaplig och poetiskt idealistisk världsuppfattning. Världen var för honom en och densamma från vilka utgångspunkter man än närmar sig den, och denna förvisning gav hans diktning den

förening av saklighet och lyftning som utmärker den i dess bästa stunder.

Lika överraskande som att finna världssjälsläran relaterad till Newton är det att hos honom söka förklaringen till ett motivkomplex som »stjärnan, blomman och stenen», så som Durrant gör i sitt tredje kapitel. En i tysk-svensk romantik hemmastadd läsare associerar i helt annan riktning, man tänker sig ordsammanställningen snarare som titel på en avhandling om Novalis och Schelling eller något i den stilen. Men Durrant ger vettiga skäl för sina tolkningar och därmed inte bara berikar han förståelsen av Wordsworth utan undanröjer behovet av allt det fåfänga letandet efter förbindelselinjer till honom från tysk romantisk idealism. Slutligen demonstrerar Durrant på ett fångslande sätt poesins möjligheter att formas och stimuleras av naturvetenskapligt tänkande som traditionellt uppfattas som direkt antipoeetiskt.

Staffan Bergsten

Leon Seltzer: *The Vision of Melville and Conrad. A Comparative Study*. Ohio University Press 1970.

Joseph Conrad hade inte höga tankar om Melville som författare. Ombedd att skriva ett företal till en nyttgåva av *Moby-Dick* svarade han att han öppnat några av Melvilles tidigaste romaner men utan att läsa dem färdigt. *Moby-Dick* hade han nyligen haft i sin hand, men den hade slagit honom som en tämligen ansträngd rapsodi utan en enda uppriktig rad. Det är onekligen ett hårt och orättfärdigt omdöme; inte förbluffande med tanke på hur oändligt lågt Melville stod i kurs i början av 1900-talet, då Conrad tackade nej, men ytterligt förbluffande med tanke på hur mycket han verkligen i livssyn och tematik har gemensamt med Melville. Att kartlägga och diskutera överensstämmelserna mellan dem, och att visa hur »moderna» och på många sätt främlingar i sin egen tid de båda författarna var, är avsikten med Leon Seltzers på många sätt givande och koncentrerade studie. I ett inledande kapitel drar han upp paralleller i tematik, persongalleri och teknik, vilka han sedan undan för undan utvecklar. Både Melville och Conrad var upptagna av sådana problem som egoism, självbedrägeri, misslyckande, faran av isolering, behovet av ro och samling och av illusioner, illvillighetens makt. De skapade ett fåtal karaktärstyper som illustrerade dessa temata, inte minst idealister präglade av självbedrägeri. Deras tvivel på möjligheten att nå fram till absoluta sanningar kom dem att använda en tek-

nik som gav stort utrymme åt bland annat ironi och dubbetydighet.

Seltzer gör många sunda och slående jämförelser i analyserna av de båda författarnas behandling av den mänskliga egoismen, idealens otillräcklighet, sanningens undanglidande natur, och han berikar avgjort förståelsen av Melville och Conrad. Men helt positiv kan man inte ställa sig till hans framställning.

För det första bör det sägas att varken Melville eller Conrad är så helt moderna som Seltzer i slutkapitlet vill göra gällande. Ingen av dem kunde dock frigöra sig helt från melodramatik i stil och situationsbehandling. I sin problematik var de ingalunda, hur imponerande de än är i sin pejling av människans villkor, isolerade jättar: de delar ju dock med ett stort antal artonhundratalsförfattare inte minst i England och Skandinavien upptagenheten med självförverkligandetanken och pekadhet på behov av besinning, kompromiss och hänsyn.

För det andra måste man nog också fråga sig om Seltzer inte överdrivit sin syn på deras värdenihilism. Han understryker den först ganska markant men måste ägna bokens näst sista kapitel åt att redogöra för deras hänvisning till vissa värden, främst samhörighets-känsla och lojalitet. Man kommer inte ifrån intrycket att Seltzer i denna fråga valt sina exempel lite för mycket som det passar hans tes. Livssynen i *Moby-Dock* är naturligtvis inte ljus (och ännu mörkare skulle den bli i *Pierre* och *The Confidence Man*), men hos Ishmael balanseras ju absolut genomgående känslan av tillvarons oberäknelighet och människans otillräcklighet mot ett hävdande av glädjen, undret och människonaturens potentiella storhet. Den etiska fatalism som Seltzer talar om är inte heller absolut: i makternas spel med människor räknar Melville i *Moby-Dick* dock med ett inslag av fri vilja. Inte heller är det nödvändigtvis så (som Seltzer s. 87 och annorstädes vill hävda) att moraliska kategorier inte kan te sig som objektivt giltiga för de båda författarna därför att några av deras idealister är till ytterlighet besatta av självförverkligandetanken och i regel misslyckas i tillvaron eller rentav går under. Axel Heyst i Victory når ju, om än för sent, insikt om en absolut nödvändig förutsättning för en anständig mänsklig tillvaro. Ishmael låter sig dras med i den fanatiska entusiasm som Ahab skapar för jakten på den vita valen, men det är endast ett tillfälligt tillstånd: han vet hela tiden, och efterhand allt klarare, vad som är rätt och fel.

Fasthållandet vid en tes blir kanske mest påtaglig då Seltzer vill visa hur livssyn påverkat berättarteknik: även här gör han goda iakt-

tagelser om symbolbruk, »öppen form» och ambiguitet, men han väljer exemplen för isolerat. Trots sådana invändningar måste man säga att hans studie har mycket att ge. Den må överbetona, men den visar framför allt blick för väsentliga överensstämmelser, och den är välgörande fri från jargong.

Erik Frykman

Hans-Peter Naumann: *Goethes »Faust» in schwedischer Übersetzung*. Göteborger germanistiske Forschungen. 10. Almqvist & Wiksell. Gbg 1970.

Det primära syftet med boken *Goethes »Faust» in schwedischer Übersetzung* anger författaren, Hans-Peter Naumann, i sin inledning vara att klargöra vad översättarnas personligheter har betydtt för själva tolkningsprocessen, hur de på skilda sätt präglat texten och i vissa fall rentav givit den en ny innebörd. Därvid har det gällt att som bakgrund och förklaring karakterisera inte bara översättarna själva utan också den kultursituation, det andliga klimat, vari de levde och verkade. Först därefter kan den egentliga textanalysen följa. Denna har Naumann koncentrerat till sådana avsnitt av dramat som synts honom av särskild vikt för förståelsen av dess idé. Till dem räknar han i främsta rummet prologen i himmelen — den anser han vara av grundläggande betydelse — men också de scener där Faust ställs mot Wagner och Mefistofeles — särskilt vadslagningen — hans stora monolog i slutet av andra delen och Gretchen-tragedien. Genomgående läggs huvudvikten på personschildringen.

Sist i boken kommer dels en analys av skillnaderna i fråga om språkstruktur mellan tyska och svenska, dels en jämförande, statistiskt genomförd undersökning av ordmängd och verslängd i Goethes text och i de olika översättningarna.

De översättningar som träder i förgrunden är Viktor Rydbergs och Britt Hallqvists, givetvis, kan man väl tillägga. Även Bertil Malmbergs fritt parafraserade och omstuvade tolkning av Faust för radiobruk blir föremål för en betydande uppmärksamhet. Inte heller Johan Anderssons, Hans Magnus Melins och Gotthard Sundbergs översättningar blir bortglömda, men de får nöja sig med en tämligen undanskymd plats.

Någon djärv omvärdering är det inte fråga om. Det är ju redan länge sedan Alf Ahlberg och främst Erik Rooth med ovederläggliga argument visade hur felaktig den tidigare höga uppskattningen av Rydbergs översättning var. Men i Naumanns bok lämnas en omsorgsfullt